

Pontos İsminden Kaynaklı Yanlış Algular ve Mithradates Pont Krallığı

Dursun SAĞDIŞ, Osman ÇOLAK, Vedat SÖYLEYİCİ¹

Özet:

Pontos [πόντος] ismi ilk defa Homeros'un destanında karşımıza çıkmaktadır. Bu kelime Hellence olmayıp kelimenin Karadeniz'de yaşayan halk gruplarından birisine veya kökenleri Persçeye kadar dayanan bir adlandırma olduğu düşünülmektedir. Amasya başkent olmak üzere Karadeniz'de kurulan Pontos Krallığı, tamamıyla Pers kökenli olup Büyük İskender'in ardılları Mithradatesler tarafından kurulmuştur. Yunan Megali ideasının Pontos Krallığında kök araması, tarihi yanılgıdan başka bir şey değildir. İddianın bilimsel açıdan savunulacak hiçbir gerekçesi yoktur. Pontos Krallığı Anadolu'nun milli devleti sayılacak kadar bu topraklara ait bir oluşumdur. Bilakis Pontos Kralı VI. Mithradates Roma emperyalizmine karşı Anadolu topraklarını savunmuş ve Roma ile mücadele etmiştir.

Milli Mücadele dönemindeki Pontosçu faaliyetlerle bu krallığın özdeşleştirilmesi tarihi bir yanılgıdır.

Anahtar Kelimeler: Pontos, Karadeniz, Amasya, Yanlış Algı, Mithradates, Pontos Krallığı, iddialar

¹ Samsun MEB Tarih ve Sanat Tarihi Ders Kitapları Yazım Komisyon.

antiktarih@hotmail.com osmancolak555@gmail.com yonnusluvedat@hotmail.com

Pontos [πόντος] ismi ilk defa Homeros'un destanında görülmektedir. Homeros, *pontos* sözcüğünü geniş ve büyük denizler anlamında kullanmıştır². Pontos kelimesi Hellen kökenli olmayıp Karadeniz bölgesinde yaşayan otaktan halklara ait bir kelime olarak düşünülmektedir. "Pont" ya da "bent" kökünden türetilmiş olup deniz üzerindeki yol, deniz yolu şeklinde anlamlandırılmıştır.³ Diğer bir görüş ise Karadeniz sahil kıyılarında yaşayan kabilelerin düşmanca tavırları sebebiyle Karadeniz'e "yabancı sevmez", "misafir sevmez" anlamında "aksenos" "epithetini" şeklinde "Pontus Aksenos" adlandırması yapıldığı şeklindedir. Ancak bazı bilim adamları bu adlandırmanın bunun dışında da başka bir anlam ifade ettiğini ileri sürerek Avesta diliyle ilişkilendirmişlerdir. Bu dilde yer alan "axsaena" sıfatının "koyu renk", "siyah", "gece mavisi" anlamına geldiği belirtilerek eski Pers dilinde Karadeniz adlandırılmasının "Xasen" kelimesiyle aynı anlamı taşıdığı ve bu kelimenin Pers kökenli olduğu kesin bir şekilde belirlenmiştir.⁴ Ayrıca M.Ö. 8. yüzyıldan itibaren Karadeniz bölgesine yerleşen Traklar ve İskitlerle birlikte Karadeniz bölgesi 'Ahşena' olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Bazı bilim çevreleri Ahşena isminin İskit dilinde "kara" ve "karanlık" gibi anlamlara geldiğini ayrıca ortaya çıkarmıştır⁵

Pontos (Pont, Pontus) ismi Karadeniz bölgesinde koloni faaliyetlerine başlayan Grekler veya Miletoslular tarafından da adlandırılmış değildir. Günümüz Yunan tezlerinden birisi de bu yönde tezahür etmektedir. Karadeniz bölgesindeki koloni faaliyetlerinin tarihi kesin bir şekilde bilinmemekle birlikte yaklaşık olarak MÖ VII. yüzyılda başlamıştır. Trapezus (Trabzon) ve Sinope (Sinop) bölgesinde ticaret kolonileri oluşturmuşlar; ilerleyen zamanlarda Ordu, Giresun, Rize gibi bölgelerde de koloni çalışmalarına başlamışlardır.⁶ Bu tarihten önce Grekli tüccarların bölgede bulunmadıkları, tarihi kaynaklarda yer almaktadır. Yunanistan coğrafyasında ortaya çıkan kıtlık, besin kaynaklarının azalması ve hububat yetersizliği Grekli tüccarları Karadeniz bölgesine yöneltmiştir.⁷ Ancak Greklerin bu faaliyetleri bir istila hareketi olmayıp ticaretle sınırlı kalmıştır. Bölgede bir etnik topluluk oluşturamamışlardır. Karadeniz bölgesinde yaşayan otaktan halklardan İskitler (Bayburt), Makronlar (Karasu Dağı), Kolhlar (Trabzon), Driller (Rize), Mosinekler (Giresun), Halibler (Giresun) ve Tibarenler (Ordu-Sinop)⁸ (Harita.1.) sert mizaçlı ve savaşçı bir yapıya sahiptiler; ayrıca misafir sevmezlerdi. Bu durum Greklerin bölgedeki yayılmasını engellemiştir.⁹

Yaklaşık VII. yüzyılda başlayan Grek koloni süreci kesinlikle yeni bir yurt edinme faaliyeti değildi. Bölgenin doğal zenginlikleri Grekli tüccarları aşırıyla cezbedi. Yunanlılar koloni kurdukları yerlerde ticareti ele aldılar ve bölgeyi sövmürmeye başladılar. Kurdukları pazarlar sayesinde yörenin zenginliklerini Atina'ya taşıdılar¹⁰

² Homeros, İlyada, Çev. A. Erhat- A. Kadir. İstanbul 1993, s. I. 350; II. 145, 210, 613, 665; IV. 276, 278; V. 771; VI. 219; VII. 6.

³ Murat Arslan, Mithradates VI Eupator Roma'nın Büyük Düşmanı, İstanbul 2007, s.2-3.

⁴ Murat Arslan, Mithradates VI Eupator Roma'nın Büyük Düşmanı, s.5-6.

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Özhan Öztürk, Antik Çağ'dan Günümüze Karadeniz'in Etnik ve Siyasi Tarihi-Pontus, Ankara 2012, s.21.

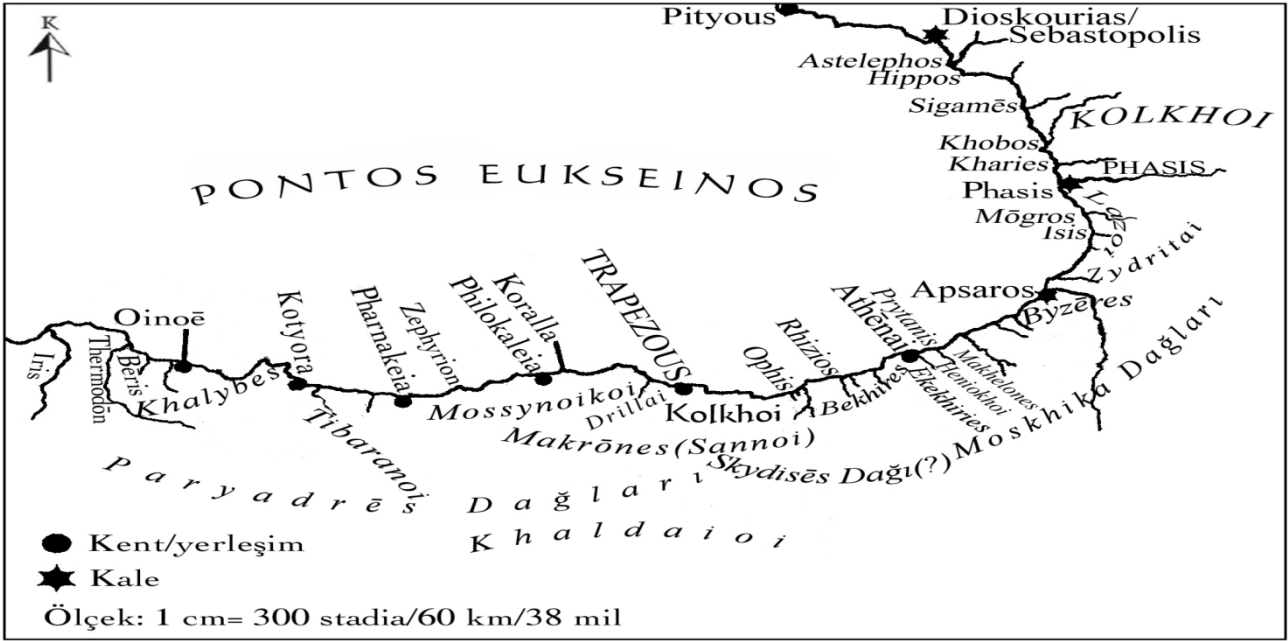
⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz; Özhan Öztürk, Antik Çağ'dan Günümüze Karadeniz'in Etnik ve Siyasi Tarihi-Pontus, Ankara 2012, s.2-3 ; Ömer Çapar, Karadeniz'de En Eski Grek Yerleşmeleri, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/21/78.pdf>

⁷ Arif Müfid Mansel, Ege ve Yunan Tarihi, Ankara 2004, s. 155-158.

⁸ Mahmut Goloğlu , Anadolu'nun Milli Devleti Pontus, Cumhuriyetin 50.Yılına Armağan Edilmiştir, s.40-42

⁹ S. West, "The Most Marvellous of All Seas; The Greek Encounter with the Euxine". G&R L/2 (2003) s.151-167.

¹⁰ Mahmut Goloğlu , Anadolu'nun Milli Devleti Pontus, s.28.

Harita.1. Antik dönemde Karadeniz bölgesindeki etnik Yapı. M. Arslan, 2007,s.32

Yunanlıların diğer tezi de Orta Karadeniz’de kurulmuş olan antik Pontos Krallığı’na sahiplenmeleri olmuştur. Oysaki bu krallık antik dönemde Anadolu’nun milli devletidir. Pers kökenli bir aile tarafından kurulmuştur.¹¹ Hatta Yunan tarihçi Stefanos Yerasimos tarihi antik Pontos Devletinin mirasına sahip çıkmak isteyen ve 19. yy sonlarından itibaren yeniden diriltilmeye çalışılan Yunan tezinin temelsiz olduğunu ileri sürerek Anadolu’da yaşayan ve Rum olarak adlandırılan Hristiyan ahalinin Hellenlikle bir bağının olamayacağını şöyle ifade etmiştir: “... bunların büyük bölümü Ortodoks Hristiyan idiler, yani Ermeni değildiler. Ama o dönemde Ortodoksların Yunanlı olduklarını söylemek güçtür... Bu Ortodoks Hristiyan nüfus kilise ile yeni burjuvazinin birlikte yürüttükleri çabaların etkisi altına girecek ve kökeni ne olursa olsun Anadolu’da yaşayan Türkçe ya da Rumca konuşan bütün Ortodoks Hristiyanlar gibi Yunan ulusuna ait olma duygusunu benimsemeye başlayacaktır.”¹²

Pontos Krallığı, Anadolu’da İskender İmparatorluğunun dağılışının ardından ortaya çıkan siyasi oluşumlardan biridir.¹³ Şöyle ki Antigonos, krallığını ilan ederek İskender İmparatorluğu’na ait toprakları almak istiyordu. Generaller arasında baş gösteren iç çekişmeler dağılış sürecini hızlandırdı. Bu karışık durumdan faydalanmak isteyen Pontos Satrabı Mithradates, Antigonos savaşa girişmiş olan Eumenes’in safında yer aldı. Ancak yapılan savaşta Eumenes, Antigonos’a esir düşerek öldürüldü. Bu gelişmenin ardından Mithradates saf değiştirerek Antigonos’un yanında yer aldı.¹⁴ Ancak güçlenen Antigonos’dan endişelenen diğer komutanlar Kassandros, Lyzimakkos, Ptolemaios ve Selevkos birleşerek Antigonos’a karşı harekete geçtiler (M.Ö 302). Bu esnada Mithradates ise Antigonos’un yenileceğini düşünerek gizlice Kassandros ile anlaşma yaptı. Durumu öğrenen Antigonos, paralı askerler tutarak Mithradates’i öldürttü. Mithradates’in oğlu

¹¹ Adrienne Mayor, Mithradates, Çev. Gürkan Ergin, İstanbul 2013, s. 42-45; B.C. McGing, T/ie Foreign Policy of Mithradates, Leiden 1986, s.1.

¹² Stefanos Yerasimos, Pontus Meselesi (1912-1923), Toplum ve Bilim, 43/44 Güz 1988-Kış 1989, s. 34.

¹³ A. B. Bosworth, Büyük İskender’in Yaşamı ve Fetihleri, Ankara 2005, s. 216-217.

¹⁴ Şemseddin Günaltay, Yakın Şark IV (II. Basım) Romalılar Zamanında Kapadokia, Pont ve Artaksiad Kırallıkları, Ankara 1987, s. 282.

Mithradates Ktistes'i de öldürtmek istedi ancak öldürüleceği haberini alan Mithradates Ktistes kaçarak canını kurtarmayı başardı.¹⁵

Mithradates Ktistes, Paflagonia'da Olgassys (İlgaz) Dağlarının eteklerindeki Kimiata'ya gelerek kendine bir karargâh oluşturdu.¹⁶ Karadeniz bölgesinde yaşayan bütün halkları birleştirerek tek bir çatı altında toplamayı başardı.¹⁷ Bu durumun ardından Mithradates Ktistes (Amaseia) Amasya'yı başkent yaparak bağımsızlığını ilan etti. (M.Ö, 301- 298). Böylelikle I. Mithradates Ktistes devletin kurucusu olarak tarihteki yerini almış oldu.¹⁸ Mithridat Hanedanlığı'nın bilinen sınırları kuzeyde Karadeniz kıyıları ile Kızılırmak ve Terme çayı veya Paphlagonia, doğuda Kolkhis ülkesi, güneyde ise Galatia veya Kapadokia'dır.¹⁹ Mithradates ismi, Perslerin ışık tanrısı Mithra'dan gelmektedir. Aslı Mithra-Data'dır. Mithra'nın verdiği (armağanı) anlamındadır.²⁰

VI. Mithradates zamanında devlet en geniş sınırlarına ulaşmıştır. VI. Mithradates'in savaşı bir yapıya sahip olması, yayılcı siyaset izlemesi devletin sınırlarını batıda Ege adalarına kadar genişletti.²¹ Anadolu'daki Roma emperyalizmiyle mücadele etti.

General Pompeius'un komuta ettiği Roma orduları M.Ö. 63'de VI. Mithradates'i yenerek bu devlete son verdi. VI. Mithradates Kırım'daki oğlu Pharnakes'e sığındı. Ancak Roma Devleti oğlu Pharnakes'e krallık vaadinde bulunarak onu kendi tarafına çekti. Böylelikle büyük kral oğlunun ihanetine uğradı. Zehir içerek intihara kalkıştı, başarılı olamayınca sadık komutanı Bituitos'a kendisini öldürttü. Oğlunun askerleri Büyük kralın yüzünü tanınmaz hâle getirdiler, cesedine işkence yaptılar. Cenazesi gemilerle Samsun Çarşamba'ya getirildi ve burada Roma komutanı Pompeius tarafından Çarşamba'da ihtişamlı bir cenaze töreni tertip edilerek defnedilmek üzere Sinop'a gönderildi.²²

¹⁵ Adem Işık, Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi, Ankara 2001, s. 11.

¹⁶ Adem Işık, Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi, s.12.

¹⁷ Oğuz Tekin, Eski Anadolu ve Trakya Ege Göçlerinden Roma İmparatorluğu'nun İkiye Ayrılmasına Kadar (MÖ 12. - MS 4. yüzyıllar arası), İstanbul 2007, s.164-165.

¹⁸ Mahmut Goloğlu, Anadolu'nun Millî Devleti Pontos, s.53-55.

¹⁹ Oğuz Tekin, Eski Anadolu ve Trakya Ege Göçlerinden Roma İmparatorluğu'nun İkiye Ayrılmasına Kadar (MÖ 12. - MS 4. yüzyıllar arası), s.164.

²⁰ Bilge Umar, Karadeniz Kapadokya'sı (Pontos), İstanbul 2000, s.34.

²¹ Oğuz Tekin, Eski Anadolu ve Trakya, s.164.-167

²² Ayrıntılı bilgi için bkz. Murat Arslan, Mithradates VI Eupator Roma'nın Büyük Düşmanı, s.450-510; Per. Minas Bijişkyan, Pontus Tarihi, (nşr. Hrand D. Andreasyan), İstanbul 1998, s.71-72.

Kaynakça

A. B. Bosworth, Büyük İskender'in Yaşamı ve Fetihleri, Ankara 2005

Adrienne Mayor, Mithradates, Çev. Gürkan Ergin, İstanbul 2013

Adem Işık, Antik Kaynaklarda Karadeniz Bölgesi, Ankara 2001

Arif Müfid Mansel, Ege ve Yunan Tarihi, Ankara 2004

B.C. McGing, T/ie Foreign Policy of Mithradates VI Eupator King of Pontus, Leiden 1986

Bilge Umar, Karadeniz Kapadokya'sı (Pontos), İstanbul 2000

Homerus, İlyada, Çev. A. Erhat- A. Kadir. İstanbul 1993

Mahmut Goloğlu, Anadolu'nun Millî Devleti Pontos, Cumhuriyetin 50.Yılına Armağan Edilmiştir

Murat Arslan, Mithradates VI Eupator Roma'nın Büyük Düşmanı, İstanbul 2007

Oğuz Tekin, Eski Anadolu ve Trakya Ege Göçlerinden Roma İmparatorluğu'nun İkiye Ayrılmasına Kadar (MÖ 12. - MS 4. yüzyıllar arası), İstanbul 2007

Ömer Çapar, Karadeniz'de En Eski Grek Yerleşmeleri, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/18/21/78.pdf>

Özhan Öztürk, Antik Çağ'dan Günümüze Karadeniz'in Etnik ve Siyasi Tarihi-Pontos, Ankara 2012

Per. Minas Bijişkyan, Pontus Tarihi, (nşr. Hrand D. Andreasyan), İstanbul 1998

Stefanos Yerasimos, Pontus Meselesi (1912-1923), Toplum ve Bilim, 43/44 Güz 1988-Kış 1989

S. West, "The Most Marvellous of All Seas; The Greek Encounter with the Euxine". G&R L/2 (2003)

Şemseddin Günaltay, Yakın Şark IV (II. Basım) Romalılar Zamanında Kapadokia, Pont ve Artaksiad Krallıkları, Ankara 1987